

WHITNEYVILLE

Het vergeten alternatief

Wie een beetje thuis is in de wereld van lever action geweren, weet dat er naast het alom bekende Winchester ook namen als Henry en Marlin aan dit wapentype zijn gekoppeld. De grote onbekende, althans in Europa, is Whitneyville. Dit bedrijf produceerde korte tijd het wellicht beste lever action systeem. Zo goed, dat Winchester het opkocht zodat het vrijwel direct van de markt kon worden gehaald.

door Robert Teske (WLASSH) en redactie

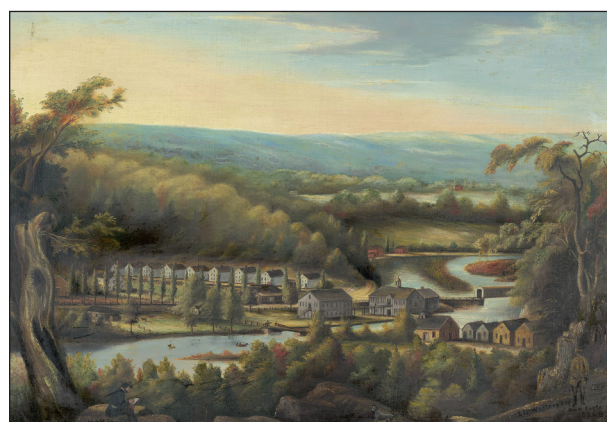
De eerste generatie lever actions van Winchester, inmiddels zo'n 150 jaar oud, voldeden prima zolang er geen al te krachtige kalibers mee verschoten werden. Je zou ze qua inzetbaarheid kunnen vergelijken met hedendaagse 9mm semi-automatische karabijnen. Compacte repeteer-geweren die dezelfde munitie gebruikte als de toenmalige revolvers. De door Winchester gebruikte kniegewricht-vergrendeling bleek echter niet sterk genoeg voor zwaardere zwartkruitkalibers.

Entree van Andrew Burgess.

The Art of the Deal...

Burgess (1837 - 1908) was persfotograaf én getalenteerd uitvinder. (Hij kreeg maar liefst 894 vuurwapengerelateerde patenten op zijn naam!) Burgess ontwikkelde een leveraction

geweer dat weliswaar met het kniegewrichtprincipe werkte, maar de Winchester patenten omzeilde én aanzienlijk robuuster was. Hiermee stapte hij naar Colt die er direct mee aan de slag ging. Kijken we naar de toenmalige prijzen van deze Colt lever actions, dan zien we dat ze gelijk zijn aan die van Winchester. (Rond de 30 dollar.) Winchester was daar niet blij mee. De directie nodigde zichzelf daarom uit bij Colt en nam enkele revolverontwerpen (van de hand van hun werkplaatschef Mason) mee. Het voorstel was simpel: indien Colt lever actions bleef maken, dan zou Winchester deze concurrerende revolvers op de markt brengen. Een

Whitneyville. Fabrieksgebouwen, kerkje, school, woonruimte voor het werkvolk... De Whitneys waren geen keiharde zakenlui maar vooral techneuten met een voorliefde voor moderne machines en sociaal ondernemen.

herenakkoord werd gesloten: Colt bleef voortaan weg van leveraction geweren, Winchester ging geen revolvers maken.

Met deze deal was Winchester nog niet van Burgess af. Die ging met zijn lever action ontwerp naar Eli Whitney. Ai, dat was voor Winchester een veel serieuzer probleem.

COLT'S MAGAZINE ARMS.

CARBINE.
Length of Barrel, 20 inches; Number of Shots 12; Weight, 7½ lbs.
PRICE, \$24.00

SPORTING RIFLE, Round Barrel.
Length of Barrel, 26½ inches; Number of Shots, 15; Weight, 8½ lbs.
PRICE, \$25.00

SPORTING RIFLE, Octagon Barrel.
Length of Barrel, 25½ inches; Number of Shots, 15; Weight, 8½ lbs.
PRICE, \$27.00

The ammunition used in this rifle is the same as that used in Colt's "Frontier" 44 cal. Army Revolver; it contains 40 grains of powder, and the bullet weighs 200 grains.

E. C. Meacham Arms Co., St. Louis (1884)

WINCHESTER REPEATING ARMS.

MODEL 1873. 32 C. F.
Carbine, weight 7 lbs., 12 shot, 20 inch..... \$24 00
Sporting Rifle, Round Barrel, 24 inch or under, weight 8 lbs., 15 shot..... 25 00
Sporting Rifle, Octagon Barrel, 24 inch or under, weight 8½ lbs., 15 shot..... 27 00

MODEL 1866. 44 R. F.
Carbine, weight 7½ lbs., 13 shot..... \$20 00
Sporting Rifle, Round Barrel, 24 inch or under, weight 9 lbs., 17 shot..... 22 00
Sporting Rifle, Octagon Barrel, 24 inch or under, weight 9½ lbs., 17 shot..... 24 00

MODEL 1873. 38 CAL. C. F.
Sporting Rifle, Round Barrel, 24 inch or under, weight 8½ lbs., 15 shot..... \$25 00
Sporting Rifle, Octagon Barrel, 24 inch or under, weight 9½ lbs., 15 shot..... 27 00

MODEL 1873. 44 C. F. Tools, 84 00.
Carbine, Weight 7½ lbs., 12 shot, 20 inch..... \$24 00
Sporting Rifle, Round Barrel, 24 inch or under, weight 8½ lbs., 15 shot..... 25 00
Sporting Rifle, Octagon Barrel, 24 inch or under, weight 9½ lbs., 15 shot..... 27 00
Set 17 pieces, any model, \$4 9-1/2 \$1 00 per additional inch; in stock, 14, 16 and 20 inch.

All guns with plain triggers are provided with an attachment which renders premature explosion of the cartridge, even from carelessness, absolutely impossible.

E. C. Meacham Arms Co., St. Louis (1884)

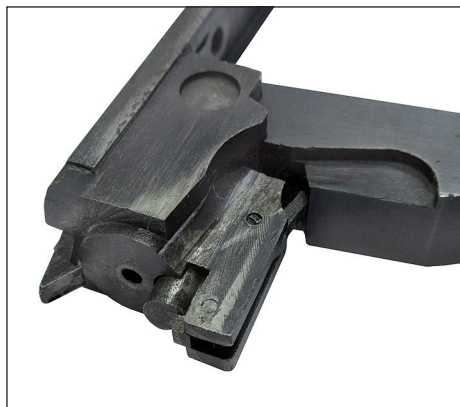
Hier moest Winchester niets van hebben. Opkopen dus! (Let op: het betreft hier wapens die anno 1884 al verouderd en dus laaggeprijsd zijn.)

De 'gin'

De vader van Eli Whitney verwerf in 1793 een plek in de Amerikaanse geschiedenisboeken met zijn uitvinding die zaadjes en ander ongerief uit katoenbolletjes verwijderde. Met name bij de kortvezelige variant - en die kwam het meeste voor - was dat een

Het ontbreken van de aanduiding "Kennedy" op de loop plaatst dit specifieke geweer ergens tussen 1882 en maart 1883. De nikkel-finish van de kast is zo goed als geheel weggesleten.

Ofschoon massaproductie en onderlinge uitwisselbaarheid nog in de kinderschoenen stonden, geeft de relatief simpele, rechtlijnige vorm van de Whitneyville afsluiter die richting al aan.

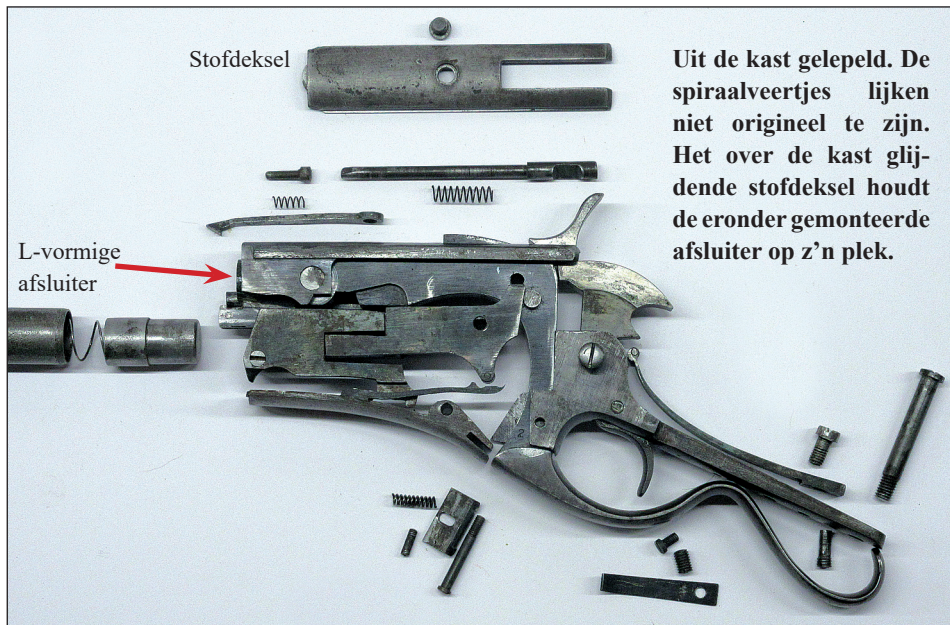
buitengewoon arbeidsintensief karwei.

Deze zogenaamde cotton gin (de "gin" komt van engine) bezorgde Whitney in eerste instantie veel geld en vervolgens veel kopzorgen vanwege rijke plantageeigenaren die probeerden via de rechter zijn patentrechten te bemachtigen. (Het simpele apparaat gaf de economie van de zuidelijke staten zo'n ongelooflijke boost dat er jaarlijks vele tienduizenden slaven extra geïmporteerd moesten worden om de toegenomen katoenproductie te verwerken. Katoen werd enige tijd het belangrijkste exportproduct van de VS.)

Whitney wordt Whitneyville

De cotton gin trok nationaal de aandacht en toen de Amerikaanse krijgsmacht nieuwe musketten nodig had, mocht ook Whitney aan de tender meedoen. Zijn pitch was massaproductie. Simpele gestandaardiseerde onderdelen die onderling uitwisselbaar waren, dus goedkoop en snel te fabriceren en wapenherstel en -onderhoud in het veld mogelijk makend. Hij demonstreerde zijn filosofie voor het Amerikaanse congres door uit kisten met losse onderdelen een aantal functionerende musketten in elkaar te zetten. (Geslepen type, die Eli Sr. want hij had de onderdelen stiekem van merktekens voorzien zodat de demo niet fout kon gaan.)

Whitney kreeg prompt de opdracht om in twee jaar 10.000 musketten te leveren. Daar

deed hij vervolgens bijna tien jaar over, maar het contract gaf hem genoeg financiële ruimte om Whitneyville Armory te bouwen. Een grote wapenfabriek, compleet met een klein dorpje dat scholing en betaalbare woonruimte voor zijn arbeiders bood. Whitneyville was feitelijk een wijk van het stadje Hamden in de staat Connecticut en had straatnamen als Whitney Avenue en Armory Street. De rivier die de machines aandreef, vulde Lake Whitney. Een zekere trots op zijn familienaam kan Eli Sr. niet ontzegd worden... Terecht, overigens, omdat de Whitney familie toen al de vormen van een nog steeds invloedrijke clan begon aan te nemen. Eentje met de nodige verdraaid goeie technuten, zakenlui, advocaten, hoge legerofficieren en politici.

Onder de Winchester 1886, het eerste model dat de Browning vergrendeling heeft, sterk genoeg om de steeds krachtiger kalibers te kunnen verschieten. Daarachter de Whitneyville-Kennedy die daar van huis uit al sterk genoeg voor was.

Amos Whitney bijvoorbeeld, een van die begaafde werktuigbouwers, ging in 1860 een partnerschap aan met ene Francis Pratt. Hun eerste producten waren geweren en machines om geweren mee te vervaardigen. Vandaag de dag is Pratt & Whitney een begrip in de wereld van vliegtuig- en raketmotoren en stationaire gasturbines.

Nog een keer de Winchester 1886 in .45-70 en daarboven de Whitneyville in .45-60. Zijn sierlijke lever (Sharps en Spencer) open je met de duim en dat is veel comfortabeler dan de gesloten spanbeugel. Latere Kennedys kregen die uiteindelijk ook.

Eli Junior

Eli Sr. stierf in 1825 en zijn toen 5 jaar oude zoon, Eli Jr., kon natuurlijk Whitneyville Armory nog niet gaan leiden. Aldus werd het bedrijf zo'n 10 jaar lang gerund door twee neven. Daarna door twee vertrouwelingen van de familie. Op zijn 22e (!) kon de afgestudeerde Eli Jr. eindelijk het roer overnemen.

Zelf ook weer een begaafd werktuigbouwkundige, én bekwaam bedrijfsleider, én lang geen slechte verkoper, én voorzien van connecties die ertoe deden, liet Eli Jr. de Whitneyville Armory uitgroeien tot een wapenfabrikant die niet meer omzeild kon worden. Eentje met vette overheidscontracten en een groot netwerk. Zo gebruikte menig wapenfabrikant Whitneyville als een betrouwbaar outsourcing bedrijf. Colt liet er onder meer de bekende Model Walker revolvers maken.

Uiteraard klopten er ook de nodige onafhankelijke ontwerpers aan. Onder hen dus de al genoemde Andrew Burgess. Eli Jr. zag onmiddellijk in dat diens lever action systeem superieur was aan dat van het toen pas 10 jaar oude

Winchester. Whitneyville Armory bouwde in 1878 en 1879 circa 2.000 Burgess lever actions. Men hoopte op een overheidscontract maar de Amerikaanse krijgsmacht zag een repeteregeweer helemaal niet zitten vanwege de geanticiperde verspilling van munitie. De Burgess-Whitney alliantie hield hierdoor geen stand. Wel zou Burgess royalties ontvangen over toekomstige verkopen van zijn systeem. Bij Whitneyville Armory verbeterde ene Samuel Kennedy samen met Frank Tiesing het mechanisme dat de patronen uit het buismagazijn omhoog tilde naar de kamer. Bij alle geweren met een onderliggend buismagazijn altijd een kritisch punt. Het maakte het Burgess systeem zo goed als perfect. Het als Whitneyville-Kennedy gemarkeerde geweer werd in 1879 uitgebracht en bleek direct veelbelovend te zijn. In krap zes jaar werden er net geen 24.000 stuks van gebouwd. Meer dan genoeg, vond concurrent Winchester. Men kocht Eli Jr. Whitney uit, trok het inventaris leeg en haalde in 1888 Whitneyville Amory van de markt. Weer een lastpost minder.

De Whitneyville is met een zogenoemde Rocky Mountain korrel uitgerust. Het onderzochte wapen heeft een r... loop maar een octagonale (Winchester op de voorgrond) was ook mogelijk.

Browning kan er niet aan tippen

Een van de redenen waarom Winchester zo bevreesd was voor het Whitneyville geweer, was dat het gepatenteerde systeem sterk genoeg was om de nieuwere generaties zware kalibers probleemloos te verschieten terwijl het kniegewricht dat Winchester toen nog toepaste, daar niet tegen bestand was. Zolang dat probleem niet was opgelost, was Winchester uiterst beducht voor concurrenten zoals Whitneyville. Men wendde zich uiteindelijk tot John Browning. Die ontwierp een nieuwe vergrendeling waarbij de lever een verticale schuif bediende die de verbinding tussen afsluiter en kast maakte/verbrak. Niet een van de mooiste Browning ontwerpen, als u het ons vraagt. En ook als u het ons niet vraagt. Terug naar Whitneyville.

Wat opvalt als je een Whitneyville -Kennedy oppakt, is de solide uitstraling en de fijne balans. Het door ons onderzochte exemplaar is

Mountain
een ronde

Whitneyville-Kennedy

Winchester Model 1886

Optioneel: een bergplaats met schuifklep-
je in de kolf. Rechts de M1886.

gekamerd in kaliber .45-60, een broertje van de bekende .45-70 patroon. Het enige verschil met die klassieker, is de paar millimeter kortere huls en de zwartkruitlading van 60 in plaats van 70 grain. Het standaard kogelgewicht bedroeg voor beide kalibers 300 grain. De .45-60 was door Winchester bedacht en bedoeld om een zo krachtig mogelijke patroon met hun verouderde kniegewricht-modellen te verschieten.

De .45-60 pomp je moeiteloos door het laadmechanisme van de Whitneyville heen. Dat komt niet alleen voor rekening van de uitgekiende hefboomactie, maar ook door het formaat, het gewicht en de afwerking van betrokken onderdelen. Ze zijn van het soort staal vervaardigd dat met het verstrijken van de tijd en door gebruik, alleen maar "vet-tiger" en gladder lijkt te worden. Gezien hun vormgeving lijken de onderdelen trouwens inderdaad grotendeels machinaal vervaardigd te zijn. Eli Jr. had trouwens een zwak voor allerlei moderne metaalbewerkingsmachines. Hij kon er niet genoeg van in huis halen. Op een gegeven moment opperde hij zelfs het plan om een vestiging in Canada te starten, louter uitgerust met machines waar hij er te veel van had...

Boven: de ultra-compacte én sterke Whitney actie die minstens net zo soepel loopt als de eerste Winchesters. Daaronder de veel minder "gladde" Browning lock-up, waarvan het grendelstuk goed te zien is.

Up and down

Technische tekeningen van een Whitneyville-Kennedy hebben we niet gevonden. Wat dat betreft heeft Winchester destijds de sporen van de concurrent grondig uitgewist. "Ons" exemplaar hebben we daarom uit elkaar gehaald om met behulp van foto's de werking duidelijk te kunnen maken. Die is zoals gezegd gebaseerd op het kniegewrichtprincipe. Met dien verstande dat slechts één scharnierpunt, namelijk tussen afsluiter en hefboom, een dragende functie heeft. Dit in tegenstelling tot de drie

De .45-60 patroon (links) naast de veel bekender geworden .45-70. Qua ballistiek ontlopen ze elkaar nauwelijks.

draaipunten van de soortgelijke Winchesters. In de Whitneyville loopt de hefboom met zijn voorzijde in de U-vormige achterzijde van de patroonaanbrenger. Iets daaronder loopt hij door de U-vormige vóórzijde van de onderste "tang". Door deze geleiding kan de lever alleen maar een *up and down* boogvormige baan beschrijven. Een verende lip onderin de kast borgt hem in gesloten toestand.

Zeer robuust

Bij het omhoog bewegen van de hefboom wordt de afsluiter naar voren geduwd en positioneert het zware centrale deel van de hefboom zich tussen de afsluiter en een zware "dwarsbalk" achter/bovenin de kast. Omdat de hartlijn van de "knie" zich dan een fractie onder de hartlijn van afsluiter bevindt, is de zaak mechanisch vergrendeld. Behoudens het bijna ondenkbare afbreken van het zwaar uitgevoerde scharnier tussen afsluiter en hefboom, kan de boel geen kant meer op tijdens het schot. Een licht rukje aan de lever echter, is voldoende om het gewricht iets omhoog,

door zijn over-center punt heen te bewegen waardoor de vergrendeling verbroken wordt. In dezelfde beweging kan nu de afsluiter, eventueel met een lege huls, naar achteren worden gehefboomd. Enzovoort.

De uitwerper is overigens formaatje kanon, de patroontrekker ligt bovenin de afsluiter. Het boutje dat het stofdeksel aan de afsluiter koppelt, houdt eveneens de bladveer-staart van de patroontrekker op z'n plek. Yep, de Whitneyville is een top-ejector. Niet erg in een tijd waarin er van optische richtmiddelen nog nauwelijks sprake was. Het uitwerpen van lege hulzen maar ook van volle patronen kent geen aarzeling. Logisch als je ziet hoe overbemeten de uitwerper en diens veer zijn.

Een veiligheidspal ontbreekt. Wel is het zo dat het slechts een fractie naar beneden bewegen van de lever, de slagpin onbereikbaar maakt voor de hamer. Daarin is een half cock uitsparing aangebracht die het in ruststand brengen van de hamer iets minder tricky maakt. Bij het onderzochte wapen was deze tussenstap trouwens afgebroken. Feitelijk het enige echt lastige defect omdat een vervangende Whitneyville hamer net zo lastig te vinden is als een betrouwbare belangenbehartiger.

MIG lassen in 1882?...

Het buismagazijn zit achteraan in de kast geschoven en aan de voorzijde door de loopband. Een boutje houdt hem daar op z'n plek. Gek detail van het bekeken wapen: van een paar spiraalveertjes was de eerste winding niet netjes plat geslepen. Ze waren kennelijk ooit eens door een amateur vervangen door ze van een grotere veer af te knippen. Niet echt spannend. Wel keken we gek op toen we het buismagazijn verwijderden. Onder het voorhout bleek er ooit iemand aan gelast te hebben. Nu waren die Whitneys best wel gek op moderne productiemethoden maar bij ons weten was men toen nog niet zo ver om dun staal met CO₂, TIG of MIG te lassen... Ook bleek de messing plug die het magazijn aan de voorzijde afsluit, een bijna 5 cm massief te zijn. Hmm, ook niet erg origineel. Kortom, er moet ooit iets met het magazijn gebeurd en daarna gerepareerd zijn, maar wat?...

Deftig

Laden van het magazijn doe je via het geveerde laadklepje in de rechterzijde van de kast. Die kan trouwens alleen naar binnen bewegen als de hefboom in zijn uiterste stand naar beneden staat. Er gaan negen .45-60 patronen in. Dat is serieuze fire power! Dit is dan ook geen lichtgewicht karabijntje, maar een deftig geweer met zijn 66 cm lange loop en magazijn. Opgetopt met munitie jubelt het wapen zo maar naar een kilo of vier. Dat is substantieel méér dan een Winchester karabijn.

Datering

“Ons” wapen moet van vóór 1883 zijn omdat na dat jaar de sierlijke S-vormige hefboom vervangen werd door de gesloten loop zoals die ook door onder andere Winchester en Marlin werd gebruikt. Bij aanvang van de E-serie nummers werd de kast iets verzwaard en de .45-60 kamering geïntroduceerd. Per letter werden er 999 exemplaren geweren genummerd. De productie stopte met de S-serie. Ons wapen heeft het nummer F293. Alles in overweging nemende, schatten we dat het medio 1882 is gebouwd.

Dat een aantal onderdelen eveneens het wapennummer draagt, zien wij als een aanwijzing dat Eli Jr. Whitney nog steeds een paar vaklui in dienst had die cruciale onderdelen met de hand op maat vielden en slepen.

Patina

Er is nauwelijks enige finish over maar het patina is onweerstaanbaar. De zware, lange ronde loop met dikke .45 boring, en het bijna even dikke buismagazijn dwingen respect af. Het functioneert zoals gezegd machtig mooi. Die ietwat benepen overkomende lever werk je met de duim naar beneden en met de volle hand terug omhoog. Wat ons betreft veel comfortabeler dan de grote beugel die veel andere lever actions kenmerkt. Dat Whitneyville hem halverwege de productie toch door zo'n beugel verving moet welhaast uit marketing-overwegingen zijn ingegeven. Onze hoofdredacteur met z'n kantoorhandjes, vindt een beugel maar pijnlijk tegen de vingerbotjes liggen bij het openen. De aansteller. Het geweer schouderd perfect. Best wel opmerkelijk omdat de hedendaagse schutter toch een centimeter of tien langer is dan die van ruim een eeuw geleden. Corona verhinderde het schieten met deze vergeten lever action. In een volgende editie leest u meer over het schieten met de .45-60 patroon.

Keuze genoeg

De large frame Whitneyville-Kennedy is in verschillende uitvoeringen gebouwd. Ronde en octagonale 66 cm lange loop. Extra lang (71cm) en karabijnversie (54 cm). Kalibers

Laden. Nog juist te zien zijn de achterzijde van het achterste deel van de slagpin én het vlak waar het systeem feitelijk op grendelt. Mooi hè, dat verschil in finish tussen onderste en bovenste deel van de lever!

Nog steeds prima big bore schietsportkalibers. Zwartkruit voor de purist of schoon, rookloos nitrokruid voor de man/vrouw die de beperkingen van .45-60 en .45-70 hulzen kent. En van de oude buksen waar ze in gaan...

.40-60, .45-60, .45-75 en .50-95 Express. De small frame modellen kwamen in .32-20, .38-40 en .44-40. Op één na kalibers met “Winchester” in de aanduiding, die, bijna vanzelfsprekend, niet door Whitneyville noch door andere concurrenten in de stempeling werd opgenomen. Voor we het vergeten, een merkwaardig detail van ons wapen: als merk staat “Whitneyville” in de loop gestempeld; de toevoeging “Kennedy” ontbreekt. De finish kon geblauwd of vernikkeld zijn. Kolfplaten konden van staal of van messing zijn vervaardigd, al of niet met een schuivend klepje waarachter zich een holle ruimte bevond om poetsgerei in op te bergen. Je kon een Whitneyville met of zonder riembeugels bestellen, met een kleine korrel of een Rocky Mountain blad. Ook een volledig instelbaar vizier in plaats van de gebruikelijke “buckhorn” keep behoorde tot de opties.